

Boala provocată de Coronavirus

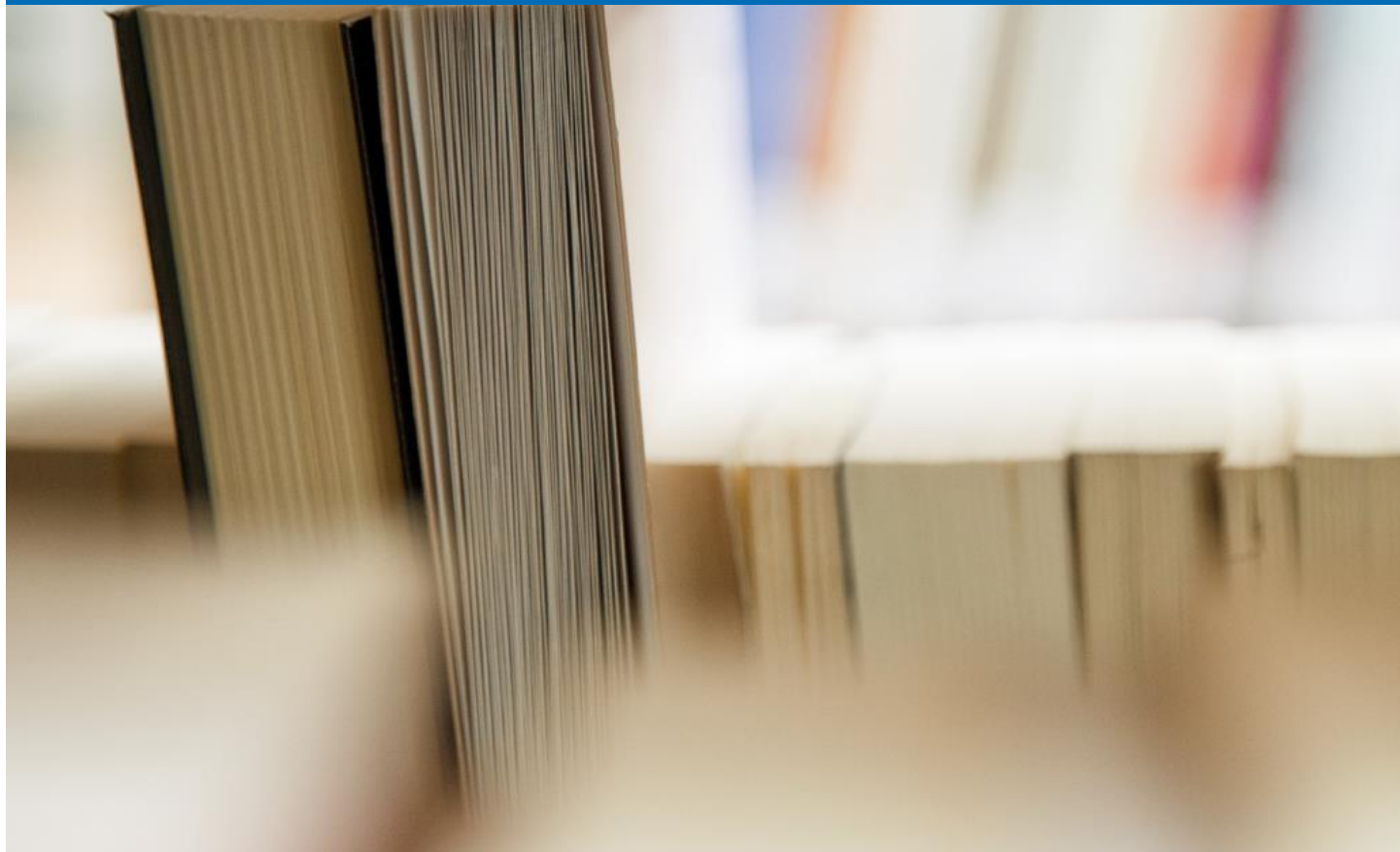
Învățământul și situația COVID-19 în Republica Moldova

Grupul Operațional pentru Educație coordonat de ONU
cu privire la situația COVID-19

Seria documentelor tematice

COVID-19
RESPONSE

Învățământul și situația COVID-19 în Republica Moldova:

Transformată în oportunitate, criza învățământului poate conduce la dezvoltarea unui sistem educațional mai rezistent

August 2020

Cuprins

I. Introducere	2
II. Situația în Moldova - fapte și consecințe.....	4
III. Intervenția statului și a partenerilor de dezvoltare	8
IV. Parcursul viitor	9
V. Concluzii	15
Bibliografie.....	16

S

Prezentul document „**Învățământul și situația COVID-19 în Republica Moldova: Transformată în oportunitate, criza învățământului poate conduce la dezvoltarea unui sistem educațional mai rezistent**” a fost elaborat de Grupul Operațional pentru Educație coordonat de ONU cu privire la situația COVID-19 (condus de UNICEF și cu participarea BM, UNFPA, PNUD, OHCHR, UN Women, ICNUR, UNODC, UNESCO, FAO și UN RCO), și descrie contextul moldovenesc, bazându-se, de asemenea, pe recomandările menționate în Sinteza de politici a ONU cu genericul: [„Învățământul în perioada COVID-19 și în anii următori”](#).

I. Introducere

Pandemia COVID-19 a avut un impact fără precedent asupra tuturor nivelurilor de educație și învățare din întreaga lume. La începutul lunii aprilie 2020, închiderea școlilor în cele 194 de țări a afectat circa 1,6 miliarde de elevi la nivelurile de învățământ preșcolar, primar, gimnazial și liceal, reprezentând 90% din totalul elevilor încadrați în sistemul de învățământ.¹ Pentru mulți elevi anul școlar s-a încheiat la începutul lunii martie 2020, ceea ce înseamnă că părți importante ale programelor lor de învățare planificate anterior nu au mai fost finalizate. Abordarea învățământului în baza „elementelor constructive”, conform căreia cunoștințele noi depind de înțelegerea unor concepte mai simple, trecerea în clase mai mari fără a compensa pierderea acestor cunoștințe ar însemna că mulți elevi nu vor mai putea să le recupereze. Chiar și înainte de criză, elevii completau în medie 11,2 ani de școlarizare pe întreg parcursul vieților lor de școlari. Totuși, atunci când anii de școală au fost raportați la calitatea învățării, s-a obținut un rezultat de doar 7,9 ani de școlarizare². Închiderea școlilor influențează negativ rezultatele învățării elevilor³ și întrucât multe examene și evaluări nu pot avea loc, va fi dificil de stabilit volumul exact de pierderi în cadrul progresului academic. Tentativele recente în această privință indică faptul că 5 luni de închidere a școlilor vor avea drept rezultat pierderea imediată a 0,6 ani de școlarizare adaptați în funcție de calitate, reducând volumul învățării eficiente care poate fi acumulată de elevi de la 7,9 la 7,3 ani⁴.

Învățarea la distanță prin intermediul internetului, televiziunii, radioului și altor tehnologii a reușit doar parțial să înlocuiască învățarea ce are loc în mediul școlar. Învățarea online a devenit un adevărat colac de salvare pentru învățământ, întrucât instituțiile tind să minimizeze posibilitatea transmiterii comunitare a virusului. Țările care au recurs la alternativele de învățare online au obținut succese de diferite niveluri, în conformitate cu capacitățile lor. UNESCO a publicat un set de recomandări specifice⁵ destinate acestor țări pentru a planifica și implementa învățământul la distanță, dar este greu de imaginat ca până și cele mai bogate dintre acestea să le respecte pe toate. O problemă adevărată o constituie lipsa accesului la tehnologii sau a conexiunii bune la internet, care reprezintă un obstacol în calea procesului de învățare continuă, în special pentru elevii din familii defavorizate.

Este foarte probabil ca pandemia să accentueze inegalitățile existente privind accesibilitatea și calitatea învățământului între țări și persoane.⁶ Prăpastia dintre bogați și săraci, spre exemplu, poate deveni și mai mare. În țările OCDE, cei mai avantajați 10% din elevi i-au depășit pe cei mai dezavantajați 10% dintre colegii lor în domeniul lecturii cu 141 puncte înainte de pandemie. În Moldova acest decalaj era mai mic (102 puncte), dar totuși semnificativ. Disparitățile dintre fete și băieți, copiii cu și fără dizabilități, copiii de alte etnii și cei de etnie romă, din mediul rural și din cel urban, cu și fără conexiune la internet ar putea să crească considerabil atât în cadrul țărilor, cât și între țări.

¹ UNESCO. (31 iulie 2020)

² Grupul Băncii Mondiale. (Septembrie 2018)

³ UNESCO. (10 martie 2020)

⁴ Grupul Băncii Mondiale. (18 iunie 2020)

⁵ UNESCO. (6 martie 2020)

⁶ UNESCO. (4 martie 2020)

Putem presupune în mod rezonabil că învățământul online pe o scară atât de largă reprezintă un substitut imperfect al învățământului față în față, având consecințe asupra diferitor grupuri de elevi. Învățământul online limitează în mod particular instrumentele pedagogice disponibile pentru personalul didactic⁷, reprezentând o povară suplimentară pentru elevi și îngrijitori, în special în cazul elevilor mici sau a celor cu dizabilități. Odată ce școlile sunt închise, părinții trebuie să își asume într-o anumită măsură rolul de profesori, o sarcină pentru care puțini dintre ei sunt pregătiți sau pe care sunt capabili să o îndeplinească. Acest lucru este în special adevărat în cazul părinților cu studii și resurse limitate sau a părinților copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES), sau care au copii mici. Copiii cu dizabilități, în special copiii cu dizabilități senzoriale și intelectuale sau dificultați de învățare, au cele mai puține șanse de a beneficia de soluțiile oferite de învățământul la distanță. Învățământul la distanță nu doar necesită acces la echipament adecvat pentru tehnologii informaționale (IT) și conexiune la internet, disponibilitatea cărților și a altor materiale de învățare adaptate, dar și acces la dispozitive de asistență sau curriculumuri adaptate pentru a permite participarea elevilor cu dizabilități și a face față necesităților lor de învățare. În plus, tinerii sunt afectați de suspendarea oportunităților de învățare nonformală pentru care puține substitute sunt disponibile online. Acest fapt poate devia ulterior perspectivele lor de carieră și întârzia intrarea lor pe piața muncii.

Mersul la școală înseamnă mai mult decât mersul într-un loc unde înveți lucruri noi. Pentru mulți copii, școlile oferă, de asemenea, acces la mâncare, o cale de evadare din familii disfuncționale sau unica oportunitate de a socializa și reduce timpul petrecut în fața ecranelor⁸, de a interacționa cu alții și a construi relații. Școlile reprezintă locurile în care profesorii pot identifica din timp problemele legate de familie, inclusiv violența în familie, sănătatea, problemele comportamentale și altele, oferind astfel la o etapă timpurie sprijinul necesar copiilor.

Pe fundalul ceții disperării, sunt și raze de speranță care ne pot ghida în direcția corectă. Întrucât multe țări se află într-o asemenea situație, se întreprind eforturi de soluționare a efectelor negative ale COVID-19, reprezentând o oportunitate de a învăța unii de la alții, a adopta și adapta cele mai bune practici la contextul local, a revizui politicile, standardele, abordările, convingerile și prioritățile⁹ pentru a asigura existența reglementărilor necesare pentru a face față unor astfel de situații și a preveni crizele similare ulterioare.¹⁰ Guvernele, țările donatoare, agențiile de dezvoltare, organizațiile filantropice, părțile interesate locale și alții pot dispune de mijloacele și șansa de a transforma această criză într-o oportunitate. Un eșec în această privință ar însemna că golul lăsat de COVID-19 în procesul de învățământ și dezvoltare a copiilor nu va fi niciodată acoperit.

⁷ UNFPA și FISCR. (Mai 2020)

⁸ Twenge, J. M. (4 septembrie 2018)

⁹ Hargreaves, A. (16 aprilie 2020)

¹⁰ Forumul Economic Mondial. (13 martie 2020)

II. Situația în Republica Moldova - fapte și consecințe

La data de 11 martie 2020 autoritățile moldovenești au închis toate școlile ca măsură de răspuns la epidemia COVID-19.¹¹ Aproximativ 434.000 elevi¹² din toate instituțiile academice la toate nivelurile au fost nevoiți să stea acasă, iar școlile au fost autorizate să ofere oportunități de învățare la distanță.

Utilizarea tehnologiei informaționale și comunicaționale (TIC) pentru asigurarea continuității învățământului la distanță a devenit prioritatea de bază a sistemului de învățământ în Republica Moldova. Cu o rată de penetrare a internetului în Republica Moldova de circa 79,9% în 2019¹³ (valoare considerabil redusă comparativ cu rata de penetrare de 90% în UE în anul 2019), învățământul la distanță s-a dovedit a fi o sarcină dificilă pentru 16,000 elevi (4,8% din total) și 3000 profesori (10,6% din total) care nu au acces la tehnologia TIC (laptop, tabletă sau acces la internet).¹⁴ Acest fapt a făcut imposibilă transmiterea și primirea instrucțiunilor (nemaivorbind de organizarea lecțiilor și monitorizarea/ evaluarea progresului învățării) pentru o pondere substanțială a elevilor și profesorilor. Potențial cel mai grav afectate sunt familiile cu copii de vârstă școlară, care locuiesc în medii cu conexiune slabă la internet, spre exemplu, cele din mediile rurale (74,5% conexiune fixă la internet versus 86,1% în mediile urbane), familiile cu studii incomplete (64,7% rata conexiunii la internet în rândurile persoanelor cu studii medii incomplete comparativ cu 94% printre cele cu studii superioare) și gospodăriile cu venituri reduse (56,7% conectivitate a internetului în rândurile celor cu un venit mai mic de 3.000 lei comparativ cu 96,5% în gospodăriile cu venituri de peste 6.000 lei/lună).¹⁵

Sprijinirea elevilor prin oferirea de posibilitate de a utiliza calculatoarele existente a reprezentat, de asemenea, o provocare din cauza numărului limitat de calculatoare disponibile, a stării lor, sistemului de operare și a planificării logistice necesare pentru aceasta. Spre exemplu, în conformitate cu datele Biroului Național de Statistică, școlile din toată țară sunt dotate cu circa 32.501 calculatoare, dintre care 28.500 sunt utilizate în scopuri de învățare.¹⁶ Totuși, aproximativ 24.000 dintre acestea sunt vechi de peste 5 ani și trebuiau să fie înlocuite pentru a corespunde standardelor adoptate de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării (MECC) în 2015.¹⁷ Multe dintre aceste calculatoare sunt destinate și adaptate pentru utilizarea în clasă și nu pentru a fi distribuite elevilor și profesorilor și utilizate în afara clasei, iar acordarea suportului IT și altui tip de suport tehnic va fi la fel de dificilă.

Calitatea predării și interacțiunii este, fără îndoială, cel mai important factor în determinarea rezultatelor învățării și influenței asupra calității învățământului în ansamblu. În conformitate cu UNESCO¹⁸, în contextul pandemiei COVID-19, există o tendință de urgentare

¹¹ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. (10 martie 2020)

¹² Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2020)

¹³ Agenția de Guvernare Electronică. (9 iunie 2020)

¹⁴ Consiliul Național al Elevilor. (iunie 2020)

¹⁵ Agenția de Guvernare Electronică. (9 iunie 2020)

¹⁶ Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2020)

¹⁷ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. (24 iunie 2015)

¹⁸ UNESCO. (aprilie 2020)

a utilizării TIC pentru a asigura continuitatea învățării. Totuși, abordarea calitativă necesită mai multă atenție, odată ce obiectivul este de a implica, motiva și sprijini elevii în procesul de învățare în această perioadă. Continuitatea învățării în afara școlii necesită dispoziții speciale care trebuie să permită:

- **Elevilor** să beneficieze de resurse de predare și învățare bine gândite, calitative și accesibile, precum și de sprijin social și emoțional, cum ar fi încredere și înțelegere din partea profesorilor și părinților.
- **Profesorilor** să sprijine elevii în acumularea, dezvoltarea și aplicarea cunoștințelor, abilităților, atitudinilor și comportamentelor lor, toate având la bază valori, precum cele referitoare la deprinderile de viață, comportamentele sigure și sănătoase, angajamentul și participarea civică, dezvoltarea durabilă;
- **Familiiilor** să contribuie la procesul de învățare a copiilor lor prin sprijin, încurajare și echipare;
- **Sistemului de învățământ** să se adapteze noilor cerințe prin revizuirea prevederilor și cerințelor de învățare și întreprinderea măsurilor de reglementare necesare, dacă va fi cazul.

Învățământul la distanță, chiar și acolo unde este ușor accesibil, nu reprezintă un substitut perfect pentru învățământul față în față. Interacțiunea profesor-elev și comentariile profesorului pentru elevi sunt limitate, fapt care face aproape imposibilă aplicarea abordării învățării centrate pe elev. Aproape 50% din elevii din învățământul profesional tehnic (ÎPT) au declarat că au primit comentarii constructive limitate din partea profesorilor, dintre care 16% vorbesc despre comentarii foarte limitate, iar alții 7% chiar despre absența acestora, fapt care demotivează elevii și sporește nivelul de neîncredere și frustrare¹⁹. Scopul evaluărilor interne este de a măsura progresul elevilor și a ajuta părinților și profesorilor să acorde sprijin celor care au rămas în urmă. Lipsa acestor informații poate avea consecințe negative de lungă durată pentru elevi.²⁰

De asemenea, învățarea la distanță reprezintă o provocare din punct de vedere al organizării și gestionării timpului, elemente greu de controlat pentru elevi, dar și pentru profesori. Presiunea învățământului la distanță este mare din cauza complexității și multitudinii sarcinilor primite zilnic de către elevi. Circa 35% dintre elevi vorbesc despre limitarea timpului liber sau pentru odihnă, sau absența acestuia, observându-se accentuarea disparității de gen (40% fete comparativ cu 29% băieți)²¹. Împreună cu nesiguranța și imprevizibilitatea duratei pandemiei, acest fapt poate, la rândul lui, să cauzeze un nivel sporit al stresului și să aibă consecințe în afara procesului de învățământ. Acest lucru este adevărat nu doar pentru elevi, dar și pentru profesori, părinți și îngrijitori.

O altă problemă o constituie accesul inegal la învățarea de la distanță și copiii și tinerii rămași singuri acasă. În anul școlar 2018-2019, 7.693 copii cu CES și 1.464 copii cu dizabilități

¹⁹ Consiliul Național al Elevilor. (iunie 2020)

²⁰ Burgess și Sievertsen. (1 aprilie 2020)

²¹ Consiliul Național al Elevilor. (iunie 2020)

au fost încadrați în sistemul de învățământ general.²² Acesta este un grup ale cărui necesități sunt în mod special dificil de satisfăcut prin intermediul programelor la distanță, astfel sunt supuși astfel unui risc și mai mare de excludere din procesul educațional. Cauza este că, pe lângă profesori instruiți și cadre didactice de sprijin, curriculum și metode de predare adaptate, acești copii au nevoie de acces la tehnologii și dispozitive de asistare speciale, care este destul de limitat. Pe lângă acestea, acești elevi au, de asemenea, nevoie de acces continuu la programe de reabilitare care, la fel, sunt limitate în perioada COVID-19. Mai sunt și dificultăți pentru copiii cu dizabilități intelectuale și psiho-emoționale, deoarece este mult mai complicată asigurarea sprijinului necesar pentru învățare acestora de la distanță.

Copiii din mediul rural, unde accesul la internet și, în special, accesul la conexiunea pe bandă largă este mai limitat decât în mediul rural urban, reprezintă un alt grup vulnerabil.

Gospodăriile rurale cu mai mult de un copil, și în special cele cu câțiva copii încadrați în mediul școlar și care trăiesc în sate sunt, de asemenea, probabil mai afectate decât gospodăriile din mediul urban, deoarece acestea deja cheltuie mai puțin pentru mijloacele de comunicare (telefon și internet), au mai puține venituri disponibile²³ și este puțin probabil să aibă acces la dispozitive IT multiple. Aceasta ar însemna în mod inevitabil că copiii nu vor putea să urmărească lecțiile simultan, să își facă temele sau să interacționeze în mod regulat cu profesorii lor. Acest lucru este relevant și pentru copiii din comunitatea de romi. În Moldova ei deja sunt mult mai predispuși abandonului școlar în favoarea muncilor casnice; lipsa unui echipament adecvat, cum ar fi a unui calculator sau accesului la internet, gradul ridicat de analfabetism în rândurile părinților lor, creează obstacole în plus în calea beneficierii de învățământul la distanță.

În contextul pandemiei COVID-19, problemele ce se referă la neșcolarizare, abandon școlar și absenteism au nevoie de mai multă atenție decât înainte. Cu toate acestea, în anul școlar 2018-2019, în Moldova, 10% dintre copiii de vârstă școlară primară și 15% dintre copiii de vârstă școlară gimnazială nu mergeau la școală. Doar 60% dintre adolescenții de 16-18 ani își urmează studiile la treapta liceală neobligatorie.²⁴

De asemenea, elevii ai căror părinți au un nivel incomplet de studii sunt afectați în mod disproporționat. După cum am menționat mai sus, accesul la internet în familiile cu studii incomplete este destul de redus (64,7%) comparativ cu familiile cu studii superioare (94%), fapt care situează copiii din prima categorie într-o situație mai vulnerabilă. Studiile sugerează existența unei legături între nivelul educației parentale și succesul academic al elevilor,²⁵ elevii ai căror părinți au studii superioare se descurcă mai bine la testele școlare. În acest caz, succesul școlar al copiilor din familii cu studii incomplete este dublu afectat în perioada învățământului la distanță.

²² Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (29 mai 2020)

²³ Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (iunie 2020)

²⁴ Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. (2019)

²⁵ A se vedea, de exemplu: Young, B. A. & Smith, T. M (1997); sau Hushak, L. J. (1973)

După cum am menționat mai devreme, pentru copii, mersul la școală înseamnă mult mai mult decât o oportunitate de învățare. Pentru copiii și tinerii din Republica Moldova, acesta mai reprezintă și accesul la mâncare, prieteni și distracție și o posibilitate de socializare. Pentru mulți copii, programele de alimentare în școală constituiau o parte importantă a alimentației lor zilnice. Închiderea școlilor, împreună cu pericolul de pierdere a locurilor de muncă sau de reducere a veniturilor sau a fluxului de remitențe poate duce la o creștere a ratelor malnutriției în țară. Înainte de criză, s-a constatat că fiecare al 8-lea adolescent era supraponderal, iar fiecare al 5-lea era subponderal și doar jumătate din adolescenți serveau micul dejun, iar fiecare al 10-lea nu servea micul dejun niciodată²⁶.

După cum a fost demonstrat și în contextul crizei actuale, recurgerea la mijloacele digitale poate determina profesorii, elevii și părinții să se simtă supraîncărcați, confuzi și stresați, fapt care poate cauza mai multe probleme de sănătate mintală, un nivel ridicat al violenței în familie. Elevii pot fi supraîncărcați cu teme, cărora ei și familiile lor nu le pot face față. Pentru părinți, neșcolarizarea copiilor contribuie la sporirea nivelului de stres, atât din cauza faptului că ei nu pot asigura copiilor lor sprijinul necesar pentru învățare, cât și a luptei pentru a stabili un echilibru între dificultățile cauzate de lucrul la distanță, confruntarea cu pierderea locului de muncă și activitățile de îngrijire permanentă. Cei mai mulți copii și părinți s-au simțit stresați și deconectați de la sursele lor obișnuite de sprijin și incapabili să organizeze activitățile de învățare și relaxare la domiciliu. Părinții care lucrează nu au putut să își ajute copiii să reducă nivelul lor de stres, întrucât ei înșiși se confruntau cu situații stresante, fiind nevoiți să gestioneze activitățile de lucru și îngrijire a copiilor. Acest fapt mai este agravat și de lipsa unor politici care să reglementeze acordurile de muncă flexibilă. Drept rezultat al acestor circumstanțe, incidența violenței în familie și abuzului ar putea să crească. Specialiștii constată că în aprilie 2020 numărul femeilor care au cerut ajutor în cazuri de violență din partea partenerilor lor a crescut cu 35 la sută comparativ cu martie 2020.²⁷ Datele MECC demonstrează că în primul semestru al anului 2020 au fost raportate 3363 cazuri de violență împotriva copiilor (un număr modest datorită ratei scăzute, conform celor menționate de minister). Cea mai frecventă formă de violență este comportamentul agresiv care înregistrează o creștere constantă. Violența fizică reprezintă circa 40%, iar agresiunea psihologică - 27%. Hărțuirea online a devenit o problemă majoră în cadrul învățământului la distanță.

Datele arată că violența împotriva copiilor în Republica Moldova este răspândită pe larg și necesită o atenție imediată.²⁸ În multe cazuri, cei care ar trebui să protejeze copii (de ex: părinții sau tutorii, alți membri ai familiei, precum și profesori sau alți adulți din cadrul comunității) reprezintă persoanele care comit acte de violență împotriva copiilor. La nivel mondial, violența împotriva femeilor și copiilor este în creștere în contextul carantinei din cauza COVID-19.²⁹ Experții afirmă că lipsa activităților sociale și presiunile financiare îndepărtează membrii familiilor unii de alții.

²⁶Organizația Națiunilor Unite în Moldova. (15 august 2016)

²⁷ TVR Moldova. (20 mai 2020)

²⁸ A se vedea, de exemplu: Violența împotriva copiilor în Republica Moldova, UNICEF 2007, Studiul Grupului de Indicatori Multipli, UNICEF, 2012; Violența împotriva copiilor și studiul adolescenților, USAID 2019

²⁹ Graham-Harrison, Giuffrida, Smith și Ford. (28 martie 2020)

Mai mult decât atât, COVID-19 poate cauza diferențierea rezultatelor învățării pentru elevii moldoveni în funcție de accesul și abilitatea de continuare a procesului de învățământ de la distanță. De exemplu, în [evaluarea PISA pentru anul 2018](#), punctajul mediu pentru lectură în Moldova era cu 63 puncte mai mic decât cel din țările OCDE; pentru matematică era cu 68 puncte, iar pentru științe - cu 61 puncte mai mic. Țările OCDE sunt, în mediu, mai bine pregătite pentru a asigura învățământul la distanță pentru populația lor, ceea ce înseamnă că în Moldova se poate aștepta ca decalajul, care s-a redus treptat pe parcursul anilor, să crească din nou în următoarea etapă a evaluărilor. Pe teritoriul Moldovei, lacunele existente în procesul de învățare încă înainte de criză riscă, de asemenea, să se mărească. Punctajul elevilor care provin din contexte socio-economice mai avantajate s-a dovedit a fi cu 90 de puncte mai mare în toate cele trei domenii (lectură, matematică și științe) decât cel al elevilor proveniți din contexte socio-economice dezavantajate. Lacunele sunt foarte mari în special în domeniul *cititului*, constituind 102 puncte. Întrucât este mai puțin probabil ca ultimii să aibă acces la învățarea online, menținerea școlilor închise poate contribui la creșterea acestui decalaj.

În legătură cu acest fapt, Banca Mondială estimează că, preconizând că un elev acumulează 40 puncte de învățare PISA timp de un an, că școlile sunt închise pentru o perioadă medie de patru luni și că învățarea la distanță în orice țară este pe jumătate la fel de eficientă ca învățarea față în față, calitatea învățământului în Moldova va scădea cu 8 puncte PISA, adică de la 424 la 416 puncte, ceea ce reprezintă 20% din volumul de cunoștințe anticipat, reducând din progresul înregistrat pe parcursul ultimilor câțiva ani. Mai mult decât atât, menținerea școlilor închise pentru o perioadă mai lungă poate intensifica diferențele de performanță dintre elevii proveniți din diferite grupuri socio-economice.³⁰

III. Intervenția statului și a partenerilor de dezvoltare

Cu toate că au fost luați prin foarte mare surprindere și relativ nepregătiți pentru transformarea de peste noapte a sistemului de învățământ, liderii statului, ajutați de partenerii externi la fața locului, au acționat rapid pentru a aborda problema. MECC a întreprins numeroase activități pentru a se asigura că învățarea va continua în noile condiții. MECC, sprijinit de partenerii naționali și internaționali, a elaborat un plan de pregătire și răspuns la COVID-19, precum și metodologii și regulamente pentru învățământul la distanță. De asemenea, MECC a lansat programe de instruire a profesorilor în domeniul învățământului la distanță, educației parentale pozitive³¹, dar și tutoriale în format video și televizat pentru pregătirea de examenele naționale.

MECC a mai elaborat și *“Instrucțiunea privind organizarea asistenței psihologice copiilor/elevilor, părinților și cadrelor didactice pe perioada suspendării procesului educațional”*³², ghiduri metodologice cu privire la modul sănătos de viață în perioada carantinei și, ulterior, a lansat un program de asistență psihologică pentru tineri, părinți, profesori și psihopedagogi. Pentru a face

³⁰ Grupul Băncii Mondiale. (18 iunie 2020)

³¹ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. (21 aprilie 2020)

³² Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. (27 martie 2020)

față lipsei echipamentului IT necesar și conectivității la internet, MECC a distribuit pachete educaționale pentru copiii cu dizabilități și pentru cei care nu au acces la tehnologii și materiale informaționale online disponibile gratuit pentru învățarea la distanță și educație parentală pozitivă pe durata pandemiei și a perioadei de redresare.³³

Sectorul public și cel privat au implementat câteva inițiative ce țin de digitalizarea învățământului. De exemplu, în parteneriat cu Compania Orange Moldova, MECC a lansat campania „Conectăm profesorii”³⁴. Moldtelecom³⁵ și Moldcell³⁶, în colaborare cu MECC a oferit profesorilor acces gratuit la internet timp de două luni. Pe lângă acestea, www.educatieonline.md, sub egida Primăriei orașului Chișinău și <https://invat.online>, sub conducerea Asociației Naționale a Companiilor din Domeniul TIC reprezintă două exemple de digitalizare a conținutului educațional pentru a facilita procesul de predare la distanță. Platforma <https://studii.md>, elaborată înainte de pandemia din 2019 de compania privată *Simpals* cu sprijinul ONU și al Asociației Naționale a Companiilor din Domeniul TIC, reprezintă nu doar o soluție pentru organizarea învățământului la distanță, dar și un instrument de gestionare a procesului educațional, servind drept exemplu pentru digitalizarea guvernării în domeniul învățământului. Până în iulie 2020, peste 70 de școli publice cu 77.000 utilizatori aveau acces la platformă pentru activități de învățare, evaluare, gestionare și raportare.

Odată cu evoluția situației epidemiologice, precum și a cunoașterii și înțelegerii naturii virusului COVID-19, a căilor de transmitere, consecințelor și mijloacelor de protecție împotriva răspândirii maladiei, s-a înregistrat creșterea numărului de solicitări de redeschidere a școlilor. Răspunsul la aceste solicitări a fost variat în diferite țări. Totuși, MECC din Moldova a elaborat și propus șapte modele de organizare a procesului educațional în noul an de studii 2020-2021. Fiecare școală este încurajată să aleagă din modelele propuse, consultându-se cu autoritățile educaționale locale și comunitatea școlară, inclusiv părinții, profesorii și elevii.³⁷

IV. Parcurusul viitor

Un proces relevant care va reglementa parcursul viitor este elaborarea Strategiei pentru sectorului educației pentru anii 2021-2030 și a unui Plan de acțiuni pe termen mediu (2021-2025), care a fost recent inițiat de MECC cu sprijinul Parteneriatului Global pentru Educație (PGE) și al ONU. Aceste exerciții importante vor fi bazate pe constatările și recomandările Analizei sectorului educației realizate în anul 2019 și au legătură cu Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”, agenda națională pentru ODD și Acordul de Asociere cu UE. Strategia va stabili o viziune de lungă durată pentru dezvoltarea sectorului educației, cuprinzând educația timpurie, învățământul primar, secundar, superior și profesional, precum și educația nonformală, dar și alfabetizarea adulților și învățarea pe parcursul întregii vieți. De asemenea, strategia se va baza pe lecțiile învățate pe durata pandemiei COVID-19 și va acorda atenție aspectelor învățământului la distanță, pregătirii, capacității sistemului și actorilor săi, inclusiv elevii, profesorii, părinții și alți actori.

³³ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. (iulie 2020)

³⁴ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. (2 aprilie 2020)

³⁵ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. (13 aprilie 2020)

³⁶ Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. (10 aprilie 2020)

³⁷ Pentru o descriere mai detaliată a celor 7 modele vizitați pagina Ministerului Educației, Culturii și Cercetării. (13 iulie 2020)

Deși recunoaștem numărul considerabil de măsuri și acțiuni întreprinse de guvern, societatea civilă și partenerii de dezvoltare, există încă anumite lacune care trebuie abordate în continuare pentru a face față consecințelor crizei învățământului într-un mod eficient. Mai jos găsiți o listă a celor mai grave dintre ele, care însă nu este cuprinzătoare. Totuși, abordarea tuturor sau cel puțin, a majorității lacunelor va fi esențială în cazul în care Moldova încearcă să limiteze consecințele negative ale crizei învățământului și să reconstruiască un sistemului educațional mai bun. Aceste măsuri trebuie să ia în considerație și faptul că școlile pot rămâne închise pentru mai mult timp sau, chiar și atunci când se vor deschide, unele vor fi nevoite să se închidă ca urmare a izbucnirii unor focare sporadice, localizate. Oricare ar fi scenariul, reacția trebuie să fie rapidă, eficientă și hotărâtă, dar și susținută de resurse adecvate.

- **Echipamentul și infrastructura IT.** Sistemul educațional încă suferă de lipsa echipamentului și infrastructurii IT adecvate pentru a face față problemelor de o asemenea amploare. Este strict necesară o investiție de capital în tehnologia TIC și conectivitate pentru a asigura incluziunea tuturor elevilor și profesorilor la toate nivelurile. Finanțarea unor astfel de inițiative este dificilă. Din acest motiv, se simte necesitatea mobilizării pe larg a donatorilor, instituțiilor de finanțare internaționale, sectorului privat și schemelor financiare inovative. Dotarea corespunzătoare a sălilor de clasă cu echipament IT și conexiune la internet este importantă pentru asigurarea aplicării în clase a cunoștințelor acumulate în perioada izolării. Adoptarea utilizării platformelor electronice de gestionare a procesului de învățare de către școli reprezintă o modalitate de a face procesul educațional mai organizat, mai colaborativ și mai transparent.
- **Capacitatea profesorilor de a aplica TIC.** Îmbunătățirea infrastructurii și a accesului la internet trebuie însoțită de investiții corespunzătoare în dezvoltarea instrumentelor de învățare electronice și consolidarea capacităților tuturor celor implicați pentru a ameliora procesul de învățare în aceste condiții. Profesorii și cadrele didactice de sprijin (de ex: cadrele didactice de sprijin, psihologii) trebuie să fie înarmați cu cunoștințe, nu doar tehnice, de a implementa curriculumul, monitoriza progresul elevilor și asigura evaluarea adecvată a performanțelor. Un mecanism de coordonare a curriculumului și sarcinilor de învățare între profesorii din fiecare instituție cu scopul de a optimiza volumul de teme date elevilor zilnic va stabili un echilibru între bunăstarea atât a elevilor, cât și a profesorilor.
Pe lângă acestea, profesorii trebuie să fie instruiți să identifice elevii care riscă să nu revină la școală și să ofere posibilități de recuperare și programe pentru o a doua șansă.
- **Diversificarea opțiunilor de predare și învățare.** Este important de reținut că o abordare sistemică a curriculumului va favoriza pe viitor diversificarea oportunităților de învățare, depășind abordările de predare și învățare tradiționale. Învățarea digitală, prin intermediul platformelor de învățare și instrumentelor electronice, este, cu siguranță, cea mai susținută alegere. Astfel, conținutul digital trebuie să fie însoțit de alte tipuri de media, precum TV, radio și rețelele de socializare pentru a putea implica toți elevii, inclusiv pe cei care nu au instrumente electronice și conexiune la internet.

- **Evaluarea elevilor.** Trebuie de utilizat metode corespunzătoare pentru evaluarea și validarea rezultatelor învățării. Este important ca printre resursele și cursurile care sunt disponibile de la distanță să fie integrată și evaluarea la diferite etape, printre care: a) comentarii imediate, relevante și constructive pentru elevi; b) evaluarea formativă bazată pe observații, interacțiuni, discuții de grup, chestionare strategice, proiecte creative și alte sarcini stimulative de evaluare a elevilor; c) evaluarea cu note și d) evaluările sumative, precum sunt examenele de sfârșit de an.
- **Extinderea spectrului de dezvoltare a competențelor printre copii și tineri.** Elevii au nevoie de competențe suplimentare celor din domeniul IT, dar și de abilități de gestionare a timpului, de adoptare a comportamentelor sănătoase și sigure, de confruntare cu stresul, izolarea și anxietatea. Fără abordarea acestor probleme învățarea nu poate fi eficientă sau de durată.
- **Sistemul de învățământ rezistent și coordonat.** Există o limită a capacității de acțiune în timp de criză și situații de urgență educaționale care afectează toată țara în același timp. Sistemele de intervenție și mecanismele de coordonare care au fost pe larg aplicate pentru a face față problemelor la o scară mai mică, acum trebuie să fie și intens consolidate pentru a asigura că acestea sunt capabile și abilitate să țină piept acestei crize sau chiar uneia mai mari și situațiilor de urgență din viitor. Ghidarea și sprijinul continuu cu scopul de a reduce decalajele de învățare și pierderile sunt esențiale, întrucât aceste decalaje vor continua să se amplifice cu fiecare zi în care școala rămâne închisă. În acest caz sunt necesare planuri și strategii de recuperare a cunoștințelor pierdute și de asigurare a tranziției școlare adecvate, finalizării anului școlar, evaluărilor, etc. Acest lucru este și mai complex în cazul copiilor cu dizabilități intelectuale, psihosociale și senzoriale. Copiii de etnie romă, de asemenea, au nevoie de atenție specială.

Pregătirile pentru redeschiderea școlii trebuie să continue, inclusiv îmbunătățirea infrastructurii de alimentare cu apă și sanitație din instituțiile educaționale. Abordarea problemelor ce țin de siguranța personalului și a elevilor, protecția împotriva COVID-19, consolidarea practicilor de igienă, îmbunătățirea procesului de testare și protocoalele și standardele școlare sunt esențiale. Dar, de asemenea, este important de menționat că protocoalele și normele depind inclusiv și de infrastructura de alimentare cu apă și sanitație din cadrul instituțiilor de învățământ. În contextul pandemiei, când condițiile sanitare și de igienă sunt mai importante ca niciodată, este momentul de a investi în adaptarea la, cel puțin, standardele de bază a toaletelor și sălilor de baie din instituțiile de învățământ din Moldova. Datele arată că în jumătate din cele 1.200 școli, copiii trebuie să meargă la toaletă afară în curtea școlii. Conform Agenției Naționale pentru Sănătate Publică, în 20,7 la sută din școli condițiile sanitare și tehnice ale toaletei sunt nesatisfăcătoare. Mai mult de 80 la sută din școlile rurale au toalete doar în curtea școlii. Conform unui studiu din 2016, 50% din toți elevii (39% din școli) foloseau apă care nu corespundea standardelor microbiologice și chimice, 63% din școli (75% din mediile rurale vs. 27% din mediile urbane) încă aveau toaletele afară. Dispozitivele pentru spălat pe mâini erau, în general, prezente, dar în numai

16% din școli se găseau în sălile de baie, iar în 48% - în cantină. Acestea erau, de obicei, utilizate de un număr limitat de elevi (inclusiv unele clase din școlile primare).³⁸

- **Consolidarea cooperării dintre sistemul de învățământ și comunitatea părinților.** Criza dată poate crea o oportunitate pentru școli de a consolida relațiile lor cu familiile, iar pentru cadre didactice - de a îmbunătăți pe viitor comunicarea și colaborarea cu părinții în interesul elevilor. În aceeași ordine de idei, criza înseamnă că profesorii și părinții pot deveni mult mai implicați în deciziile referitoare la caracterul corespunzător al curriculumului. O cooperare strânsă dintre instituții, profesori, familii și comunități este esențială pentru a înțelege necesitățile elevilor și ale familiilor lor. Acest lucru poate contribui la susținerea dezvoltării unei paradigme de învățare centrate pe elev, participative și incluzive care țin cont de interesele elevilor, precum și de mediile din care ei vin și aspirațiile lor.³⁹ Există foarte puține resurse și mecanisme de sprijin pentru familii, care ar permite dotarea și abilitarea lor pentru a gestiona această criză a învățământului și a face față în mod eficient închiderii școlilor pentru perioade mai lungi de timp. Astfel, trebuie puse în aplicare mecanisme de cooperare mai strânsă dintre sistemul de învățământ și comunitatea părinților. Acest lucru este în special adevărat pentru părinții copiilor cu dizabilități, cei ai copiilor de etnie romă, familiile social-vulnerabile și cele cu mulți copii.
- **Există o necesitate de a proteja părinții din punct de vedere financiar pe durata crizei,** drept modalitate de reducere a presiunii asupra părinților și îngrijitorilor și de prevenire a creșterii incidenței violenței în familie și abuzului care apar, de obicei, în perioade dificile din punct de vedere economic. Dependența Moldovei de remitențe prezintă o provocare suplimentară, deoarece este estimat că circa 150.000 muncitori migranți vor reveni în țară în 2020, ceea ce reprezintă 10 la sută din populația moldovenească aptă de muncă, contribuind la creșterea ratei șomajului până la 8,5 la sută către sfârșitul anului 2020.⁴⁰ Problema respectivă poate fi abordată prin consolidarea mecanismelor de protecție socială a acestor familii, dar și prin îmbunătățirea legislației muncii și sprijinului acordat angajatorilor pentru a-și menține forța de muncă. Pe viitor va fi important ca MECC să pledeze pentru astfel de relații cu structurile de stat relevante.
- **Bunăstarea psihologică a elevilor, profesorilor și părinților trebuie să fie în centrul atenției.** Nu există suficient sprijin psihologic și psihosocial pentru copii și tineri, precum și pentru profesori și părinți pentru a reacționa la incertitudinile privind viitorul și frica de necunoscut. Trebuie create mecanisme pentru extinderea și largirea unor astfel de activități pentru a garanta o acoperire amplă, nu doar a celor considerați în mod tradițional a fi în categoriile cu risc înalt, dar și a populației în ansamblu.

Lista sarcinilor poate arăta imensă și imposibil de realizat. Dar, întrucât criza se manifestă cu adevărat la nivel mondial, există oportunități semnificative de a beneficia de cele mai bune practici

38 Organizația Mondială a Sănătății. (2016)

39 UNESCO. (aprilie 2020)

40 Organizația Internațională pentru Migrație. (2020)

și soluții testate pentru adoptarea și adaptarea lor la condițiile locale. Din aceste experiențe putem afla nu doar ce trebuie de făcut, dar și cum să o facem. Iată câteva exemple pentru analiză:

- **Disponibilitatea amplă a materialelor de orientare** la nivel mondial de la organizații specializate cu privire la acțiunile viitoare pentru un sistem de învățământ mai rezistent. Aceasta presupune economisirea într-o oarecare măsură a timpului și a banilor, fapt care se referă la atingerea obiectivului de dezvoltare durabilă nr. 4 pentru a garanta un proces educațional de calitate, incluziv și echitabil pentru toți, în mod particular țintele 4.1 și 4.4.
- **Investițiile contează.** Există diferite oportunități de regândire și reorganizare a sistemului educațional pentru a se asigura că învățământul continuă oriunde și oricând. Investițiile ad-hoc efectuate pe parcursul pandemiei cu acest scop pot servi drept fundament pentru investiții mai sistematice, de lungă durată și sustenabile în infrastructura educațională IT, conținutul de învățare și infrastructura digitală (sistem), accesul echitabil și incluziv, calitatea învățării și mediul ambiant, capacitatea îmbunătățită a personalului didactic, reziliența și educația pentru sănătate bazată pe abilități. În același timp, aceasta reprezintă o oportunitate bună de modernizare a echipamentului IT din fiecare școală și de convenire asupra unui program de modernizare continuă a echipamentului, precum și de înnoire și reciclare a calculatoarelor vechi (fie valorificarea celor vechi, utilizarea lor pentru proiecte școlare inovative sau reciclare). Odată ce echipamentul și conexiunea la internet sunt pregătite, atât acasă, cât și la școală, acest fapt trebuie să servească drept condiție prealabilă pentru automatizarea procesului de administrare a școlii și scutirea profesorilor de sarcinile administrative, lăsând mai mult timp pentru predare. De asemenea, acest fapt constituie o premisă pentru începutul integrării învățământului digital în oferta educațională, adaptându-l mai mult la necesitățile pieței muncii.
- **Învățarea din experiența (noastră).** Ultimele luni probabil au fost mai dificile, dar ele au stat la baza elaborării planurilor pentru viitor inspirate din experiența elevilor, părinților, profesorilor, administratorilor și tuturor celor implicați. Aceste experiențe trebuie să fie valorificate, documentate și structurate într-un model rezistent pentru viitor, la fel cum au procedat și țările din Asia și Africa, unde epidemiile anterioare au trasat calea spre intervențiile rapide întreprinse la etapa actuală.
- **Învățarea de la alții și valorificarea soluțiilor existente.** Faptul că atât de multe țări se confruntă cu această situație înseamnă că abundența experienței și inovațiilor care deja au avut loc și continuă să fie aplicate în alte părți, poate fi accesată, adaptată și utilizată drept bază fără implicarea costurilor irecuperabile care de obicei sunt prevăzute pentru asemenea eforturi. În mod similar, putem explora munca inovatoare și soluțiile dezvoltate la nivel local, inclusiv în sectorul privat.
- **O sarcină pentru fiecare.** Oportunitățile respective trebuie să fie preluate în egală măsură de guvern și partenerii de dezvoltare, OSC-uri, sectorul privat, și toate celelalte părți interesate relevante. Cel mai important este de a se asigura că resursele și competențele

tuturor sunt folosite într-un mod coordonat pentru a maximiza beneficiile oferite de o asemenea coordonare.

- **Sunt necesare mai multe informații:** Colectarea rapidă și analiza datelor cu privire la impactul COVID-19 asupra copiilor și tinerilor și necesităților acestora, inclusiv celor din grupurile vulnerabile, familiile lor și specialiștilor implicați, este necesară pentru a putea elabora programe și intervenții bazate pe dovezi. Numeroase evaluări au fost realizate în alte state din regiune și nu numai, de către parteneri de dezvoltare, inclusiv Organizația Națiunilor Unite. Aceste abordări și metodologii trebuie să fie adaptate și aplicate în contextul Republicii Moldova pentru a accelera producerea analizelor la nivel de țară care să fie, de asemenea, comparabile la nivel internațional. Utilizarea echipamentului de învățare și digitizarea procesului educațional generează date care pot fi utilizate pentru a înțelege mai bine acest proces, a stabili corelații, susținând astfel elaborarea unor politici mai bune.
- **Participarea este importantă.** Toată lumea are dreptul să participe la luarea deciziilor cu privire la învățare, care reprezintă unul din principiile drepturilor fundamentale ale omului. Părerile copiilor, adolescenților, tinerilor, familiilor lor, reprezentanților legali (persoane fizice sau organizații) trebuie ascultată și luată în considerație la elaborarea intervențiilor necesare. Acest lucru deseori grăbește lucrurile decât să le încetinească. Consultările ample și participarea oferă idei și produc soluții pe care grupuri mici de experți le pot scăpa din vedere. Întrucât suntem cu toții implicați în această situație, fiecare trebuie să ia parte la determinarea și implementarea soluțiilor.

V. Concluzii

Închiderea școlilor cauzată de COVID-19 tinde să afecteze nu doar învățarea, dar și alte aspecte sociale precum sănătatea mintală, violența sau inegalitățile sociale pronunțate. Reacția guvernului, a societății civile și a partenerilor de dezvoltare a fost promptă și hotărâtă, dar există încă lacune și provocări care trebuie abordate. Experiențele de învățare la distanță au oferit până în prezent lecții valoroase, inclusiv cu privire la importanța de adaptare rapidă a sistemului de învățământ la realitățile variate. Educația tradițională trebuie nu doar să fie adaptată și reformată, dar acest proces reformativ trebuie să cuprindă oportunitățile de inovare și astfel să devină mai deschisă pentru a răspunde cerințelor actuale ale copiilor, tinerilor, inclusiv celor din grupurile vulnerabile și membrilor societății pe larg. Noua Strategie a sectorului educației pentru anii 2021-2030, care este la momentul actual în curs de elaborare și se bazează pe lecțiile învățate reflectate în Evaluarea sectorului educației (2019), constituie o oportunitate excelentă de a crea un sistem de învățământ mai rezistent, operativ și eficient, capabil să reacționeze în mod eficient la crize fără perturbarea procesului de învățare. Situația se poate transforma într-o oportunitate de regândire a curriculumului, proceselor de predare-învățare-evaluare și dezvoltare a competențelor elevilor în vederea consolidării abilităților de învățare online și susținerii motivației lor.

Drept urmare, decizia și investițiile ce se referă la redeschiderea parțială sau totală a grădinițelor și școlilor trebuie să fie ghidată de:

- O abordare bazată pe evaluarea riscurilor, pentru a maximiza beneficiile educaționale, de dezvoltare și de sănătate pentru elevi, cadre didactice, personal și publicul larg și a ajuta la prevenirea unui nou focar de COVID-19 în comunitate⁴¹;
- Necesitatea de a atinge echilibrul corect, contextualizat, dintre sprijinirea învățării eficiente a elevilor, pe de o parte, și asigurarea sănătății, igienei și siguranței elevilor, personalului și a publicului larg, pe de altă parte.
- Concentrarea eforturilor asupra construcției unui sistem de învățământ rezistent pentru viitor care presupune un sistem ce nu este doar mai robust și mai bine echipat pentru a face față potențialelor crize noi, dar și mai flexibil și mai agil, oferind astfel o gamă mai largă de modalități și tehnologii alternative de învățare pentru toți elevii, astfel încât studiile să aibă loc în medii sigure, cu sprijin corespunzător pentru învățarea și bunăstarea lor; și
- Depunerea de eforturi pentru depășirea decalajelor mari (inclusiv în domeniul digital) și concentrarea intensă asupra flexibilității, echității și incluziunii, consolidând, în același timp, capacitățile de gestionare a riscurilor și de implementare a soluțiilor inovatoare.

⁴¹ UNESCO, UNICEF, Banca Mondială și Programul Alimentar Mondial. (aprilie 2020)

Bibliografie

- Burgess, S. & Sievertsen, H. H. (2020, April 1). Schools, skills, and learning: The impact of COVID-19 on education. *VOX EU*. Retrieved from <https://voxeu.org/article/impact-covid-19-education>
- Compact for Young People in Humanitarian Action. (2020, May). *COVID-19: Working with and for young people*. Retrieved from <https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/COMPACTCOVID19-05.pdf>
- Doepke, M. & Zilibotti, F. (2020, April 1). Covid-19 and Children's Education." *Psychology Today*. Retrieved from <https://www.psychologytoday.com/us/blog/love-money-and-parenting/202004/covid-19-and-children-s-education>
- E-Government Agency. (2020, June 9). *National Annual Survey 2019 Perception, assimilation and support by the population of e-Governance and Modernization of government services*. Retrieved from <https://egov.md/en/resources/polls/national-annual-survey-2019perception-assimilation-and-support-population-e>
- Graham-Harrison, E., Giuffrida, A., Smith, H. and Ford, L. (2020, March 28). Lockdowns around the world bring rise in domestic violence. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/society/2020/mar/28/lockdowns-world-rise-domestic-violence>
- Hargreaves, A. (2020, April 16). What's next for schools after coronavirus? Here are 5 big issues and opportunities. *The Conversation*. Retrieved from <https://theconversation.com/whats-next-for-schools-after-coronavirus-here-are-5-big-issues-and-opportunities-135004>
- Hill, F. (2020, April 18). The Pandemic is a Crisis for Students with Special Needs. *The Atlantic*. Retrieved from <https://www.theatlantic.com/education/archive/2020/04/special-education-goes-remote-covid-19-pandemic/610231/>
- Hughes, C. (2020, April). Some implications of COVID-19 for remote learning and the future of schooling. *Current and Critical Issues in Curriculum, Learning and Assessment*, No. 36. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373229>
- Hughes, C. (2020, April 30). The COVID-19 lockdown and the opportunity to transform education. *Cambridge Assessment International Education*. Retrieved from <https://blog.cambridgeinternational.org/the-covid-19-lockdown-and-the-opportunity-to-transform-education/>
- Hushak, L. J. (1973). *The contribution of school and non-school inputs to student achievement. Final Report*. Retrieved from <https://eric.ed.gov/?id=ED085410>
- International Labour Organisation. (2020, June). COVID-19 and the education sector. *ILO Sectoral Brief*. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---sector/documents/briefingnote/wcms_742025.pdf
- International Organization for Migration. (2020). *Rapid field assessment of the impact of COVID-19 on the wellbeing of the Moldovan diaspora: an evidence base regarding migrants' coping strategies and contributions*. Retrieved from https://moldova.iom.int/sites/moldova/files/documents/IOM%20Diaspora%20Survey%20Report-EN_FINAL_3.pdf

Mineo, L. (2020, April 10). Time to fix American education with race-for-space resolve. *The Harvard Gazette*. Retrieved from <https://news.harvard.edu/gazette/story/2020/04/the-pandemics-impact-on-education/>

Ministry of Education, Culture and Research. (2015, June 24). *Order nr. 581*. Retrieved from https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordin_581_din_24_06_2015_standarde_de_dotare.pdf

Ministry of Education, Culture and Research. (2020, March 10). *Order nr. 262*. Retrieved from https://mecc.gov.md/sites/default/files/scan20200310_0043_1.pdf

Ministry of Education, Culture and Research. (2020, March 27). *Instrucțiunea privind organizarea asistenței psihologice copiilor/elevilor, părinților și cadrelor didactice pe perioada suspendării procesului educațional*. Retrieved from <https://mecc.gov.md/ro/content/ministerul-educatiei-culturii-si-cercetarii-aprobat-instrucțiunea-privind-organizarea>

Ministry of Education, Culture and Research. (2020, April 2). *Ministerul Educației, Culturii și Cercetării cu suportul Orange Moldova și în colaborare cu Centrul de Informații Universitare lansează campania națională „Conectăm profesorii”*. Retrieved from <https://mecc.gov.md/ro/content/ministerul-educatiei-culturii-si-cercetarii-cu-suportul-orange-moldova-si-colaborare-cu>

Ministry of Education, Culture and Research. (2020, April 10). *Ministerul Educației, Culturii și Cercetării cu suportul companiei Moldcell susține desfășurarea procesului educațional la distanță prin asigurarea accesului la servicii de înaltă calitate la Internet*. Retrieved from <https://mecc.gov.md/ro/content/ministerul-educatiei-culturii-si-cercetarii-cu-suportul-companiei-moldcell-sustine>

Ministry of Education, Culture and Research. (2020, April 13). *Internet gratuit pentru profesori, datorită parteneriatului dintre Ministerul Educației, Culturii și Cercetării și Moldtelecom*. Retrieved from <https://mecc.gov.md/ro/content/internet-gratuit-pentru-profesori-datorita-parteneriatului-dintre-ministerul-educatiei>

Ministry of Education, Culture and Research. (2020, April 21). *Circular nr.2257*.

Ministry of Education, Culture and Research. (2020, July). *Updates on the actions taken by Ministry of Education, Culture and Research of the R. of Moldova for the organisation of continuity of learning during COVID-19*. Retrieved from https://unicef.sharepoint.com/:w:/r/teams/MDA-UNEducation/_layouts/15/Doc.aspx?sourcedoc=%7BA0FBA47C-C611-4EFA-B764-2DADF1C86308%7D&file=COVID%2019%20Updates%20of%20MECR%20actions%20.docx&action=default&mobileredirect=true&cid=709ba807-c054-4ed5-bcc2-2758c618fd69

Ministry of Education, Culture and Research (2020, July 13). *Ministrul Igor Șarov: „Școala din septembrie va fi responsabilă, flexibilă, deschisă, reînnoită și consolidată”*. Retrieved from <https://mecc.gov.md/ro/content/ministrul-igor-sarov-scoala-din-septembrie-va-fi-responsabila-flexibila-deschisa-reinnoita>

National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. (2019). *Education in the Republic of Moldova. Statistical Publication 2019/2020*. Retrieved from https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Educatia/Educatie_2019.pdf

National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. (2020). *Education in the Republic of Moldova. Statistical Publication 2019/2020*. Retrieved from https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Educatia/Educatia_editia_2020.pdf

- National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. (2020, May 29). *Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2019*. Retrieved from <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=6662>
- National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. (2020, June). *Disposable incomes of population by household size and areas for 2019*. Retrieved from http://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/en/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistica%20sociala_04%20NIV_04%20NIV%202019_NIV010/NIV010700.px/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774
- National Pupils Council. (2020, June). *Assessment on distance learning among VET students*.
- Sprang, G. & Silman, M. (2013, February). Posttraumatic stress disorder in parents and youth after health-related disasters. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 7 (1). doi: 10.1017/dmp.2013.22
- Sweeney, N. (2020, April 7). When the Covid-19 finally ends, schools must never return to normal. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/education/2020/apr/07/when-the-covid-19-crisis-finally-ends-uk-schools-must-never-return-to-normal>
- Taub, A. (2020, April 6). A New Covid-19 Crisis: Domestic Abuse Rises Worldwide. *The New York Times*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2020/04/06/world/coronavirus-domestic-violence.html>
- The Economist. (2020, March 19). *How Covid-19 is interrupting children's education*. Retrieved from <https://www.economist.com/international/2020/03/19/how-covid-19-is-interrupting-childrens-education>
- TVR Moldova. (2020, May 20). Isolation at home - one of the causes that led to the increase in cases of domestic violence. Retrieved from <http://m.tvrmoldova.md/actualitate/izolarea-la-domiciliu-una-dintre-cauzele-ce-a-dus-la-cresterea-cazurilor-de-violenta-domestica/>
- Twenge, J. M. (2018, September 4). *Generation Me: Why Today's Young Americans Are More Confident, Assertive, Entitled and More Miserable Than Ever Before*. New York: Simon & Schuster, Inc.
- UNESCO. (2020, March 4). *290 million students out of school due to COVID-19: UNESCO releases first global numbers and mobilizes response*. Retrieved from <https://en.unesco.org/news/290-million-students-out-school-due-covid-19-unesco-releases-first-global-numbers-and-mobilizes>
- UNESCO. (2020, March 6). *COVID-19: 10 Recommendations to plan distance learning solutions*. Retrieved from <https://en.unesco.org/news/covid-19-10-recommendations-plan-distance-learning-solutions>
- UNESCO. (2020, March 10). *Adverse consequences of school closures*. Retrieved from <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/consequences>
- UNESCO. (2020, April). *COVID-19 crisis and curriculum: sustaining quality outcomes in the context of remote learning*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373273>
- UNESCO. (2020, July 31). *Education: From disruption to recovery*. Retrieved from <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>
- UNESCO, UNICEF, The World Bank & World Food Programme. (2020, April). *Framework for reopening schools*. Retrieved from <https://www.unicef.org/media/68366/file/Framework-for-reopening-schools-2020.pdf>

- UNFPA & IFRC. (2020, May). *COVID-19: Working with and for young people*. Retrieved from <https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/COMPACTCOVID19-05.pdf>
- UNICEF. (2007). *Violence against children in the Republic of Moldova. Study report*. Retrieved from http://cnpac.org.md/uploaded/Amicel/files/Violence_against_children_en.pdf
- UNICEF. (2012). *Multiple Indicator Cluster Survey*.
- United Nations. (2020, August). *Policy Brief: Education during COVID-19 and beyond*. Retrieved from https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf
- United Nations Moldova. (2016, August 15). *First domestic report on behavioural and social determinants of adolescent health*. Retrieved from <https://magazine.un.md/first-domestic-report-on-behavioral-and-social-determinants-of-adolescent-health-43182a1df953>
- United Nations Moldova. (2020, April 15). *Policy Brief: The Impact of COVID-19 on children*. Retrieved from <https://moldova.un.org/en/42393-policy-brief-impact-covid-19-children>
- USAID. (2019). *Violence against Children and Adolescent Study*.
- World Bank Group. (2018, September). *Learning-Adjusted Years of Schooling (LAYS), Defining a New Macro Measure of Education*. Retrieved from <http://documents1.worldbank.org/curated/en/243261538075151093/pdf/WPS8591.pdf>
- World Bank Group. (2020, June 18). *Simulating the Potential Impacts of the COVID-19 School Closures on Schooling and Learning Outcomes: A set of Global Estimates*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/education/publication/simulating-potential-impacts-of-covid-19-school-closures-learning-outcomes-a-set-of-global-estimates>
- World Economic Forum. (2020, March 13). *3 ways the coronavirus pandemic could reshape education*. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2020/03/3-ways-coronavirus-is-reshaping-education-and-what-changes-might-be-here-to-stay/>
- World Health Organization. (2016). *The situation of water, sanitation and hygiene in schools in the pan-European region*. Retrieved from https://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0020/322454/Situation-water-sanitation-hygiene-schools.pdf?ua=1
- Young, B. A. & Smith., T. M (1997). The social context of education. *The Condition of Education*, 3, 1-27.